

DE ANDERE MULTATULI

Multatuli is een monument. Ook in Vlaanderen. Hoe stevig de Vlamingen hem in hun hart hebben gesloten, is mij duidelijk geworden toen ik zonder moeite 96 bekende Vlamingen bereid vond om deel te nemen aan een voorleesmarathon uit zijn *Max Havelaar*. Die happening vond plaats in de Hogeschool-Universiteit Brussel op vrijdag 14 mei 2010, dag op dag 150 jaar nadat *Max Havelaar* voor het eerst te koop aangeboden werd in de Nederlandse boekhandel. Europees voorzitter Herman van Rompuy beet om acht uur 's morgens de spits af, om de tien minuten nam een andere lezer over, en zo zijn we toen doorgegaan tot middernacht. Via televisie, radio en pers werd Vlaanderen er warm aan herinnerd dat Multatuli's meesterwerk 150 jaar oud was en dat hij het hier bij ons in Brussel geschreven heeft op een kille zolderkamer in minder dan een maand tijd.

Multatuli wordt in Vlaanderen nagenoeg exclusief geassocieerd met *Max Havelaar* en dat is begrijpelijk maar ook jammer. Het is begrijpelijk om twee redenen. In de ogen van de Vlaamse lezer is Eduard Douwes Dekker zowat de Noord-Nederlandse pater Damiaan van de Javaan. Een man die het opgenomen heeft voor de armen en verdrukten, die zijn plicht niet wilde verzaken, die consequent gedaan heeft wat hij als assistent-resident gezworen had te zullen doen – de Javaan beschermen tegen onderdrukking en knevelarij – en daarvoor een onwaarschijnlijk zware tol heeft betaald. Zijn alter ego, Max Havelaar, is een symbool geworden van dapperheid, consequentie en daadwerkelijke naastenliefde. En daarom houdt men in Vlaanderen van Max Havelaar en van het gelijknamige boek.

Wegner & Mottu 1875

Maar er is nog een tweede reden. *Max Havelaar* is Multatuli's braafste boek. Het kon en kan in alle christelijke scholen probleemloos gelezen worden, temeer daar Jacob Van Lennep er al vanaf de eerste druk de beruchte vragen van Frits uit heeft geschrapt. Vragen als: "Hoe kwam Noach aan een paar ijsberen voor de ark?", "Wat gebeurt er als twee gelovigen tegen elkaar in bidden?", "Hoe hoog is Jezus opgevaren voor hij aan de rand kwam van onze atmosfeer, en waarheen ging hij verder?" en "Waarom is Jezus een zoon Davids, als Jozef, die van David afstamde, zijn vader niet was?" zouden het boek ongeschikt hebben gemaakt voor meisjesinternaten en knapencolleges. Multatuli moet censor Van Lennep dus eigenlijk postuum dankbaar zijn.

Dat de Vlamingen zoveel van *Max Havelaar* houden, valt dus licht te begrijpen, maar tegelijk is het jammer. Ten eerste omdat *Max Havelaar* niet Multatuli's beste boek is. In 1870 schreef hij aan zijn Brugse

vriend Auguste van der Ghinst: "Wie de MB. [= *Minnebrieven*] hooger stelt dan de *tendance*-Havelaar (die slechts 'n gekunsteld *pleidooi* is) is myn vriend." En gelijk had hij. *Minnebrieven*, het gedocumenteerde vervolg op *Max Havelaar*, is een sprankelend werk vol literaire vondsten en in elk geval veel minder saai dan Multatuli's debuutroman. Want – laten we eerlijk zijn – *Max Havelaar* is niet bepaald een spannend boek dat vlot leest. De meest verteerbare delen zijn die waarin Droogstoppel het woord voert, maar de talloze uitweidingen waarover Marcel Janssens zo euforisch kon doen, zijn voor de lezer van nu onverteerbaar, en de felle romantiek van een ingelast verhaal als Saïdjah en Adinda roept bij jonge lezers anno 2014 slechts deernis op, maar geen emotie. Niet zonder reden heeft Gijsbert van Es tot grote woede van alle waarachtige Multatulianen in 2010 een hertaalde en bewerkte versie op de markt gebracht. Of hij daarmee het tij zal keren, valt te betwijfelen, al moet toegegeven worden dat zijn bewerking intussen al aan een achtste druk toe is.

Ten tweede. Van de ruim 5 000 dundrukbladzijden proza die Multatuli geschreven heeft, beslaat *Max Havelaar* er amper 400. De overige 4 600 zijn in Vlaanderen zo goed als onbekend. Dat is vooral jammer voor de zeven bundels *Ideën* (met slechts twee e's), die Multatuli zelf beschouwde als zijn magnum opus: vlijmscherp, bont, retorisch subliem, fris en actueel. Helaas zijn die *Ideën* op de meeste middelbare scholen nog altijd verboden kost, zoals ik steeds weer vaststel wanneer ik uitgenodigd word om humanioraleerlingen iets over Multatuli te vertellen. En de reden is eenvoudig deze, dat de strekking van de *Ideën* haaks staat op die van *Max Havelaar*. Telkens wanneer ik eruit voorlees, is mijn publiek tegelijk opgetogen over zoveel stilistisch meesterschap en totaal verbaasd over de inhoud: "Die Multatuli kennen we niet!"

Het is de Multatuli van ná *Max Havelaar*. De Multatuli die inzag dat er veel meer fout ging in de wereld dan de uitbuiting van de Javaan. De Multatuli die moest ervaren dat de christenen er veel woorden voor over hadden om de Javaan te bekeren, maar geen daden om hem te redden. De Multatuli die zijn scherpe pen begon te richten tegen de discriminatie van vrouwen, tegen liefdadigheid die de structurele armoede alleen maar in stand hield, tegen de geheimdoenerij rond seksuele opvoeding (Freud citeerde hem met grote instemming), tegen onderwijs dat niet het denken maar het braaf houden tot doel had, en vooral tegen de godsdienst, die de "Vrye Studie" in de weg stond, het "Selbstdenken" zoals Immanuel Kant het een eeuw vroeger had genoemd. Want Multatuli mag in zijn stijl dan al een rasecht romanticus geweest zijn, in zijn denken was hij de allerbeste leerling van de achttiende-eeuwse verlichting. Het gaat hier, kortom, niet langer om het werk van de "vliegenreddende" Havelaar, maar van de "klewangwettende" Multatuli, die tal van oude ruïnes heeft gesloopt om plaats te maken voor vreugde en vrijheid en zelfstandig denken.

Ziedaar de ware Multatuli. Op de keper beschouwd veel dapperder dan de al te naïeve redder van de Javaan en in elk geval duizend keer frisser dan *Max Havelaar*. Als ik minister van onderwijs was, ik zou de *Ideën* in het leerplan opnemen als verplichte lectuur. Maar net zomin als Multatuli ooit minister van koloniën is geweest, zal ik ooit minister van onderwijs worden. En dus blijft Multatuli tot nader order de schrijver van *Max Havelaar*.

Philip Vermoortel

U kunt reageren via philip.vermoortel@gmail.com.

Interessante reacties kunnen opgenomen worden in het volgende *Mededelingenblad*.